

TALABALARDA MILLATLARARO O‘ZARO HAMKORLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AMALIYOTDAGI HOLATI

D.S.Zakirova

Farg‘ona davlat universiteti katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada shaxsni ijtimoiylashtirishning nazariy asoslari hamda talabalarda millatlararo o‘zaro hamkorlik madaniyatini shakllantirishning amaliyotdagi holati haqida so‘z yuritilgan.

***Kalit so‘zlar:** talabalar, millatlararo totuvlik, millatlararo munosabatlar, muloqot, millatlararo muloqot madaniyati.*

ABSTRACT

This article talks about the theoretical foundations of socialization of a person and the practical situation of forming a culture of inter-ethnic cooperation among students.

***Key words:** students, interethnic harmony, interethnic relations, communication, culture of interethnic communication.*

KIRISH

Mamlakatimiz oliy ta‘lim tizimida turli millatlarning ma‘naviyatini, turli etnik madaniyatlarning o‘zligini anglash, o‘ziga xos etnik psixologiya, hayotiy faoliyat obrazini, ma‘naviy-axloqiy qadriyatlar tizimini o‘zida mujassam etgan turli millat vakillari tahsil olmoqda, shuning uchun talabalarda millatlararo hamkorlik madaniyatini shakllantirish samaradorligini oshirish, bu jarayon amaliyotining holatini o‘rganish zarur. So‘nggi yillarda ta‘limning yangi strategiyasiga, xususan, ko‘p millatli jamoada millatlararo hamkorlik madaniyatini shakllantirishga qaratilgan ijobiy yondashuvlarni shakllantirish ta‘lim tizimi oldiga qo‘yilgan vazifalardan biri bo‘lib qoldi. Bu ishda faylasuflar, sotsiologlar, madaniyatshunoslar, psixologlar, fiziologlar tobora faol ishtirok etmoqdalar. Ularning diqqat markazida yaratilgan sharoitlar, xususiyatlar, shaxsning rivojlanish mexanizmlari va ko‘p millatli jamoada yuzaga keladigan muammolarning oldini olish masalalari turibdi. Ta‘lim yoshlarning rivojlanish g‘oyalarini ro‘yobga chiqarish, ularda eng muhim xususiyat va fazilatlarni shakllantirishning o‘ziga xos mexanizmiga aylanmoqda.

Zamonaviy sharoitda o‘quv-tarbiya jarayonining ijtimoiy yo‘nalishini kuchaytirish, umumiy ta‘lim funksiyalari bilan bog‘liq holda, u odamlarni ijtimoiy tajribaga (bilim, qadriyatlar, me‘yorlar, fazilatlar, ko‘nikmalar, faoliyat va muloqot qobiliyatlari) jalb qilish, shuningdek, har bir insonning individual imkoniyatlari va

qobiliyatlarini rivojlantirish faoliyati sifatida qaralishi mumkin. Ushbu talqinda ta'limning asosiy mavzusi o'z-o'zini rivojlantirish jarayonini muvofiqlashtirish, asosiy ijtimoiy sub'ektlarning o'zaro hamkorligini optimallashtirish, jamiyat, shaxs, ijtimoiy guruhlarining o'zaro munosabatlarini insonparvarlashtirishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Birinchisi, insonni tabiatning eng oliy mo'jizasi deb shakllangan qarashlarning yig'indisi bo'lib, uning uslubiy asoslari A.Maslov tomonidan ishlab chiqilgan. Unda shaxs tug'ilgan kundan boshlab uning asl mohiyati shundaki, u iroda erkinligiga ega bo'lmaydi. A.Maslov [1] insonning asosiy maqsadi o'zining kimligini kashf etish deb belgilaydi. Uning fikriga ko'ra, «to'liq, sog'lom, normal va istalgan rivojlanish insonning salohiyatlarini ro'yobga chiqarish, befarq bo'lmagan asosiy tabiatni belgilaydigan yo'llar bo'yicha etuklik darajasiga ko'tarishdan iborat. Uning amalga oshirilishi tashqaridan emas, balki ichkaridan o'sishi bilan ta'minlanishi kerak. Shu sababli, turli millatdagi talabalar o'rtasida millatlararo hamkorlik madaniyatini rivojlantirish uchun A.Maslovning metodologik asosini o'z ichiga oladigan dasturni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir, chunki, albatta, madaniyatning o'ziga xos xususiyati - oliy ta'lim tizimida talaba yoshlarining o'zaro aloqasi va u jamiyat va ijtimoiy-madaniy sharoitga bog'liq bo'lib, A.Maslovga ko'ra, faqat o'zi dastlab belgilangan ehtiyojlari miqyosida belgilanadi.

Shu bilan birga, o'qituvchining asosiy vazifasi unga qo'yilgan vazifalarni topishga yordam berish va uni oldindan kashf etgan muayyan shaklda namoyon bo'lishga o'rgatmaslikdir.

Ushbu pozitsiyaga rioya qilgan olimlar ta'lim muassasalarida «o'z-o'zini anglash va har birining noyob rivojlanishini qo'llab-quvvatlash» uchun shart-sharoitlar yaratilishini qo'llab-quvvatlamoda. Biroq, ijtimoiy markaz oliy o'quv yurtlari talabalari o'rtasida millatlararo hamkorlik madaniyatini shakllantirish dasturlarini ishlab chiqishda kamroq ishtirok etishi kerak. Uning mavjudligining kichik darajasi, birinchi navbatda, uzoq vaqt hukmronlik qilganligi, har qanday talabaning shaxsiyati, talaba yoki maktab o'quvchisi bo'lsin, jamiyat konsepsiyasining bosimi ostida bo'lganligi bilan izohlanadi.

Shaxs jamiyatning shaxsga tasodifiy ta'siri ostida va ijtimoiy tartibga solinadigan holatlar va maxsus yaratilgan sharoitlar ta'siri ostida rivojlanadi. T.Parsonning fikriga asoslanib, ko'p millatli jamoada talabalar o'rtasida millatlararo o'zaro munosabat madaniyatini shakllantirish bo'yicha xulosa talaba millatlararo o'zaro munosabat madaniyatini tushunishi va o'zlashtirishi, uning rivojlanishiga, o'zini takomillashtirishga bo'lgan ehtiyoj sifatida tushunishi kerak.

Ijtimoiy yo'naltirilgan gumanistik ta'limning asosiy vazifalari har xil ijtimoiy-madaniy muhitlarni yaratishdan iborat bo'lib, u erda odam rivojlanib, ijtimoiy tajribaga ega bo'ladi, ijtimoiy o'ziga xoslik va tabiiy moyillik va ijodiy qobiliyatlarni o'zlashtirishda yordam oladi. Ta'lim ijtimoiy muhit omillarining asta-sekin ta'siri sharoitida sub'ektning ijodiy shaxs sifatida o'zini o'zi rivojlantirish g'oyasiga asoslanadi. SHunday qilib, ushbu tarbiyaviy paradigmada ijtimoiy va shaxs o'rtasidagi qarama-qarshilik o'chiriladi. Faqat ularning birligi va o'zaro ta'sirida butun insonning maqbul rivojlanishi, ijtimoiy ahamiyatli qadriyatlarning shakllanishi, ijtimoiy ustuvorliklar, madaniyat, mafkura va boshqalar tomonidan tan olinishi va qabul qilinishi mumkin.

Bu individuallashtirishning qarama-qarshiligi emas, balki birlikdir, bu zamonaviy talabalar orasida millatlararo munosabatlar madaniyatini shakllantirishning muhim shartidir. Faqatgina ma'naviy va shaxsiy emas, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan holda, millatlararo muloqotning haqiqiy madaniyati faqat pedosentrizm g'oyalariga asoslangan va faqat talabaning shaxsini noyob va qimmatli hodisa sifatida rivojlantirishga qaratilgan pedagogik tushunchalarni amalga oshirish jarayonida shakllanmaydi, chunki ular tabiiy va ijtimoiy fazilatlarining o'rtacha muvozanatini buzadilar.

Shaxsni shakllantirishning uzoq va murakkab jarayoni ijtimoiy, tabiiy, o'z-o'zidan va maxsus yaratilgan omillar bilan belgilanadi. Bu jarayonni sun'iy ravishda ajratish yoki birlashtirish ta'qiqlanadi va bundan tashqari, uning tarkibiy qismlari chiqarib tashlanadi. Natijada shaxsni ijtimoiylashtirish va o'zini o'zi rivojlantirish butun jarayonning ikki tomoni bo'lib aks etadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, insonparvarliksiz sotsializatsiya ijobiy natija bermaydi. Inson nafaqat jamiyat talablariga javob berishi, balki salbiy ta'sirlarga, noqulay va qiyin hayotiy vaziyatlarga ham bardosh bera olishi kerak. SHu bilan birga, jamiyatning muhim qismi butunlay ijtimoiylashtirilgan, jamiyatda haqiqatan ham tarqalib ketgan, atrof-muhitga qarshi turish, unga ijobiy ta'sir ko'rsatish uchun zarur bo'lgan faoliyat uchun tayyor bo'lmagan va erkin bo'lmagan odamlardir.

Oliy o'quv yurtlari talabalari o'rtasida millatlararo munosabatlar madaniyatini shakllantirishning pedagogik jarayoni to'g'risida zamonaviy tushuncha, avvalambor, ijtimoiy pedagogika o'rganayotgan muammolarga asoslanishi kerak.

Insonning ijtimoiy ta'limini o'rganish bu fanning hukmron formulasi bo'lib, u deyarli butun hayoti davomida amalga oshiriladi. Ijtimoiy ta'limning inson hayotidagi o'rni va rolini uni rivojlanish va sotsializatsiya kabi jarayonlar bilan o'zaro bog'lash orqali aniqlash mumkin.

Biz o'rganayotgan mavzu ijtimoiylashuv jarayonini tahlil qilish bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak, uning mohiyati bu jarayonda shaxsning, xususan talabaning o'zi mansub bo'lgan jamiyat a'zosi sifatida shakllanishidir.

Fransuz sotsiologi E.Dyurkgeym ijtimoiylashishga birinchilardan bo'lib, har qanday jamiyat insonni qandaydir universal, axloqiy, intellektual va hatto jismoniy ideallarga mos ravishda shakllantirishga intilishini ta'kidladi.

Tabiiyki, ushbu ideallarning mazmuni tarixiy an'analarga, rivojlanish xususiyatlariga va jamiyatning ijtimoiy-siyosiy tuzilishiga qarab sezilarli darajada farq qiladi. Ammo shu bilan birga, zamonaviy sharoitda, sotsializatsiya turli xil jamiyatlar uchun odatiy yoki ko'proq, kamroq o'xshash xususiyatlariga ega.

Ijtimoiylashtirishning umumbashariy vazifasi, amerikalik sotsiolog T.Parsonsning ta'kidlashicha, hech bo'lmaganda jamiyatga yangi kelganlarning his-tuyg'ularini, hech bo'lmaganda ijtimoiy tizimga sodiqlik va munosabatni shakllantirishdir. Shunga ko'ra, turli xil jamiyatlarda sotsializatsiya jarayoni o'ziga xos xususiyatlarini saqlab qolgan holda, global tendensiyalar bilan bog'liq bo'lgan bir qator universal xususiyatlarga ega bo'ladi.

Sotsializatsiya jarayonining mazmuni jamiyatning erkak va ayol rolini (gender tenglikni) muvaffaqiyatli o'zlashtirishi, iqtisodiy hayotda (kasbiy sotsializatsiya) barkamol ishtirok etish, kuchli oilani yaratish (oilani sotsializatsiya qilish) va qonunga bo'ysunuvchi fuqaro bo'lishni xohlashi (siyosiy rolni) jamiyatning qiziqishiga qarab belgilanadi.

Parsonsning so'zlariga ko'ra, sotsializatsiya jarayonining mazmuni «inson tanasining genetik jihatdan berilgan plastmassasiga va uni o'rganish qobiliyatiga» asoslangan «rollarni funksiyalarni qondirish uchun yo'naltirish bo'yicha o'zlashtirish»dir . Sotsializatsiya mazmunini bunday tushunish nafaqat shaxsning o'ziga, balki uning ijtimoiy dunyo bilan haqiqiy munosabatlari va munosabatlariga, odam yashayotgan jamiyatning tuzilishini tashkil etadigan turli xil ijtimoiy ob'ektlarga ijtimoiy ta'sir ko'rsatishni nazarda tutadi. Sotsializatsiyaning u yoki bu tomonidagi shaxsga bo'lgan talablar nafaqat jamiyat tomonidan, balki ijtimoiylashuvning muayyan guruhlar va institutlari tomonidan taqdim etiladi, ularning xususiyatlari va funksiyalari ushbu talablarning o'ziga xos va nomutanosib xususiyatlarini belgilaydi. Talablarning mazmuni ular taqdim etilgan shaxsning yoshiga va ijtimoiy holatiga bog'liq. Biroq, shaxs jamiyatning to'la a'zosiga aylanadi, u ijtimoiylashuvning sub'ekti bo'lib, ijtimoiy me'yorlar va madaniy qadriyatlarni o'z faoliyatini amalga oshirish, jamiyatda o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini o'zi anglash bilan birga birlashtiradi. Bunga birinchi bo'lib e'tibor qaratganlardan biri amerikalik olim, ramziy internatsionalizmning yaratuvchisi J.G.Mead edi.

Maʼnada fikriga koʻra, internatsionalizm jarayonida insonning faol roli jamiyatda ham, ijtimoiy individual davlatda ham shaxslararo oʻzaro taʼsirlar (oʻzaro taʼsirlar) majmui ekanligi bilan izohlanadi. Odam obʼektiv ravishda sotsializatsiya obʼektiga aylanadi, chunki butun hayoti davomida, har bir yosh bosqichida, u koʻp yoki kamroq ongli ravishda va koʻpincha ongsiz ravishda oʻz oldiga maqsadlarni qoʻyadi, yaʼni subʼektivlikni namoyish etadi. Sotsializatsiya davridagi har bir yosh yoki bosqichdagi uchta vazifani shartli ravishda ajratish mumkin: tabiiy-madaniy, ijtimoiy-madaniy va ijtimoiy-psixologik.

Ijtimoiylashtirishning ushbu bosqichlari oliy oʻquv yurtlari talabalari oʻrtasida millatlararo oʻzaro munosabat madaniyatini shakllantirishda ham eʼtiborga olinishi kerak, chunki ular insonning har bir yosh bosqichiga xosdir va ularni koʻrib chiqish uni yanada samaraliroq boʻladi.

Ijtimoiylashuvning tabiiy-madaniy bosqichi har bir yosh bosqichida inson oʻzi yashaydigan madaniyatning oʻziga xos xususiyati boʻlgan odamning oʻzini bilishining maʼlum bir darajasiga erishishi, xatti-harakati bilan bogʻliq etiket, ramziylik, til elementlarini oʻzlashtirishi kerakligini anglatadi.

Ijtimoiy-madaniy vazifalar - oʻz tarixining maʼlum bir davrida maʼlum bir jamiyatning har bir yosh bosqichiga xos boʻlgan bilim, axloqiy meʼyorlarni oʻzlashtirishdir.

Ushbu vazifalar jamiyat tomonidan shaxsning atrof-muhit va mintaqaviy hayoti sifatida aniq belgilanadi. Uning yoshiga qarab, inson maʼlum bir ijtimoiy madaniyat bilan bogʻliq boʻlishi, maʼlum bilimlarga, koʻnikmalarga ega boʻlishi, dunyoqarashi shakllanishining maʼlum darajasi va shaxsiyat yoʻnalishiga ega boʻlishi kutilmoqda.

Ijtimoiylashtirishning keyingi bosqichi odamning oilaviy hayotda, ishlab chiqarish va iqtisodiy faoliyatda ishtiroki bilan bogʻliq vazifalarni yuklaydi. Ijtimoiy-madaniy jarayonlarning vazifalari, goʻyo ikki qatlamdan iborat. Bir tomondan, bu insonga jamiyat institutlari tomonidan ogʻzaki shaklda taqdim etiladigan vazifalar, ikkinchi tomondan, u ijtimoiy amaliyot, axloq, odatlar, yaqin atrofdagi psixologik stereotiplardan kelib chiqadigan vazifalardir.

Bundan tashqari, bu ikki qatlam bir-biriga toʻgʻri kelmaydi va koʻproq yoki kamroq darajada bir-biriga zid keladi. Bundan tashqari, ikkala qatlam ham shaxs tomonidan amalga oshirilmasligi yoki qisman amalga oshirilgan boʻlishi mumkin va koʻpincha maʼlum darajada buzib koʻrsatilishi mumkin.

Yoshlikda oilada va mehnat sohasida oʻz nuqtai nazarini topish kerak va aynan shu davrda shaxs oʻzini oʻzi namoyon qiladi, bu inson uchun muhim boʻlgan hayotiy faoliyat yoki munosabatlar sohasidagi faoliyatni amalga oshirish orqali odamning qoniqishini anglatadi.

Bundan tashqari, ushbu jarayonning muvaffaqiyati inson uchun muhim bo'lgan odamlar tomonidan tan olinishi va tasdiqlanishi kerak. Voyaga etganlarda - samaradorlik, vaziyatni boshqarish hissi bilan amalga oshirilishi lozim. Biror kishining o'zini o'zi anglashi ko'p shakllarga ega bo'lishi mumkin. Ular ijtimoiy ahamiyatga ega, ijtimoiy foydali, ijtimoiy maqbul, shuningdek, antisotsial bo'lishi mumkin. O'z-o'zini tasdiqlash o'zini o'zi anglashning bir qismidir, ya'ni bu o'z-o'zini anglash jarayoni yoki natijasi bilan sub'ektiv qoniqishga erishishdir.

Talabalarda millatlararo muloqot madaniyatini shakllantirish ijtimoiy ta'limning mavzusi bo'lgan jamoa bo'lmasdan tasavvur qilinmaydi. Eng umumiy shaklda, jamoa ma'lum bir tashkilot doirasida ishlaydigan rasmiylashtirilgan ijtimoiy-psixologik aloqa guruhi sifatida belgilanishi mumkin.

Jamoaning hayotiy faoliyati ochiq va avtonom tizim sifatida qaralishi mumkin. Jamoa o'z a'zolarini o'z ichiga olgan boshqa jamoalar bilan bir qatorda va o'zaro munosabatlarda muayyan muhitda ishlaydi, bu uning atrofidagi haqiqatga nisbatan ochiqqligini belgilaydi. Shu bilan birga, jamoa, tashkilot jamoatchiligi tomonidan tuzilgan bo'lib, ma'lum darajada atrof-muhitdan mustaqil ravishda ishlaydi, bu esa nisbatan avtonomlikni bildiradi.

Avtonom tizim sifatida jamoa muayyan qadriyatlar majmuasiga ega. Jamoa bir vaqtning o'zida ochiq tizim ekanligini hisobga olib, ular uchta qatlamga bo'linadi:

-jamiyat tomonidan tasdiqlangan va ishlab chiqarilgan qadriyatlar. Ular maqsadli ravishda uning rahbarlari tomonidan joriy etiladi;

-jamiyatga xos bo'lgan qadriyatlar. Ijtimoiy, professional yosh guruhlarining o'zaro mosligi ta'minlanadi;

-ommaviy axborot vositasi bo'lgan qadriyatlar.

Jamoa talabalarda millatlararo o'zaro munosabatlar madaniyatini shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatadi va ushbu jarayonni shakllantirish tizimining ijtimoiy mavzusi sifatida uchta asosda ko'rib chiqilishi mumkin bo'lgan oliy o'quv yurti hisoblanadi.

Birinchidan, ta'lim muassasalarida inson boshqa odamlar bilan hamkorlikda nisbatan o'z maqsadlariga muvofiq holda birlashadi.

Ikkinchidan, muntazam ravishda tashkil etilayotgan hayotiy faoliyat talabaning turli sohalarda o'z faoliyatini namoyon etishi uchun sharoit yaratadi.

Uchinchidan, tashkilotning hayotiy faoliyatining mazmuni ob'ektiv ravishda inson taraqqiyoti jarayonida yuzaga keladigan bir qator qarama-qarshiliklarni bartaraf etish uchun imkoniyatlar yaratadi.

Talabalarda millatlararo hamkorlik madaniyatini shakllantirish jamoada faqat o'zaro munosabatlarda namoyon bo'ladi. Eng umumiy shaklda, o'zaro ta'sirlar

shaxslar, guruhlar, tashkilotlarning birgalikdagi harakatlarini tashkil etish sifatida ko‘rib chiqilishi mumkin, bu ular uchun umumiy ishni amalga oshirish imkonini beradi.

Jamiyatda yuz berayotgan chuqur o‘zgarishlar uning hayotining barcha sohalariga, jumladan, ta’lim, tarbiya va ijtimoiylashuv tizimiga ta’sir ko‘rsatadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiylashuv va shaxsni yangi holatga aylantirish murakkab masaladir.

V.V.Morozov [2, 6-12] va A.P.Skrobov [3] tomonidan aniqlangan ziddiyatlar talabalar o‘rtasida millatlararo hamkorlik madaniyatini shakllantirishda hisobga olinishi kerak. Ular orasida quyidagilarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

- islohotlar ta’siri ostida yangi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma’naviy jamiyatga aylantirilgan oldingi jamiyatning qoldiq fenomenining mavjudligi;
- zamonaviy jamiyatning ob’ektiv qonunlarining ta’siri, yangi va eski, progressiv va konservativ fikrlar bilan kurashishning muqarrarligi;
- ijtimoiy rivojlanishning ob’ektiv qonunlarini buzish, jamiyatning axloqiy, huquqiy va siyosiy talablari.

Shunday qilib, ta’lim tizimini isloh qilish sharoitida ta’limning nazariy-uslubiy muammoli xususiyatlarining yosh talablarning ilm-fan metodologiyasidan foydalanishga qodir emasligi natijasida axborot oqimlarini ijodiy ravishda takrorlashga qarama-qarshi reaksiya paydo bo‘ladi.

E’tiborsizlik odamning ijtimoiylashuvidagi haqiqiy qarama-qarshiliklarni yuzaki o‘rganishga, shaxsning shakllanishiga zarar etkazishga zamin hozirlaydi.

Yoshlarni ijtimoiylashtirish va tarbiyalash sohasidagi asosiy qarama-qarshiliklar ob’ektiv murakkab ijtimoiy munosabatlar, jamiyatning yosh avlodni sotsializatsiya qilish va tarbiyalashga qo‘yayotgan talablari va odamlarga ta’sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy, mafkuraviy, siyosiy va ma’rifiy vositalardan etarlicha foydalanilmasligi natijasida yuzaga keladigan ziddiyatlardir.

Shunday qilib, jamiyatda yuzaga keladigan qarama-qarshiliklar, albatta, oliy ta’lim tizimida yoshlarning millatlararo o‘zaro munosabatlar madaniyatini shakllantirish amaliyotiga ta’sir qiladi.

O‘rganilayotgan jarayonning nazariy va tadqiqot bazasi falsafa, sotsiologiya, etnologiya, madaniyatshunoslik, pedagogika va psixologiya asoslari bilan o‘zaro bog‘langan bo‘lishi kerak.

Kollektivni ijtimoiy tarbiyaning guruhviy sub’ekti, hayotiy jarayonlar va eksperimental ishlarning sotsializatsiyasini o‘rganish talaba o‘rtasidagi millatlararo o‘zaro bog‘liqlik madaniyatini oshirish yo‘llarini izlashga imkon beradi va ko‘p

millatli va ma'rifiy makonda o'z shaxsini rivojlantirish, o'zini o'zi anglash, shaxsini tasdiqlashga hissa qo'shadi.

Biz talabalar o'rtasida millatlararo o'zaro munosabat madaniyatini shakllantirish amaliyotini tahlil qildik. Amaliyotning holatini tahlil qilish asosida jarayonning rivojlanish dinamikasi orqali millatlararo o'zaro munosabat madaniyatini shakllantirishning asosiy darajalari va har bir darajaning muhim xususiyatlarini aks ettiruvchi belgilar aniqlandi.

Olimlar (ZT.Gasanov, L.N.Kogan, I.I.Serova va boshqalar) tomonidan ishlab chiqilgan tadqiqot dasturlari asosida biz tashqi belgilar mavjud degan xulosaga keldik va quyidagi savollarga yechim topishga harakat qildik:

- 1) kishilardagi boshqa bir millatning madaniyati, tarixi, adabiyotiga qiziqish;
- 2) boshqa xalqlarning tili, tarixi, adabiyoti, ilm-fanini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyoj;
- 3) boshqa millat vakillari bilan munosabatlarni rivojlantirish.

Tajribaning samaradorligini tahlil qilish uchun so'rovnomalar o'tkazdik. So'rovnoma natijalari talabalar o'rtasida millatlararo munosabatlar madaniyatini shakllantirishning innovatsion texnologiyasi sifatida foydalanilishidan oldin va undan keyingi millatlararo munosabatlar madaniyatining rivojlanish darajasini belgilab berdi.

Eksperimental ish ikki bosqichdan iborat edi.

Birinchisi (boshlang'ich) bosqichda tarix va filologiya fakultetida turli millat vakillaridan iborat bo'lgan 120 talaba so'rovnomada qatnashdi.

Sotsiologik so'rov natijalari shuni ko'rsatadiki, aksariyat talabalar o'rtasida millatlararo o'zaro ta'sirlanish madaniyati o'rtacha darajada. Millatlararo munosabatlar madaniyatining o'rtacha rivojlanish darajasi ushbu OTMda ushbu hodisaning rivojlanishiga hissa qo'shadigan maqsadli ma'rifiy ishlar olib borilmasligi bilan tavsiflanadi.

Shuningdek, biz ichki xususiyatlarning rivojlanish darajasini aniqladik: ehtiyoj-motivatsion, faoliyat-xulq-axloqiy, axloqiy, shuningdek dunyoqarash va intellektual-motivatsion belgilar.

So'rovnoma natijalarining tahlili O'zbekistonning ko'p millatli xalqiga bo'lgan hurmat, odamlarning milliy qadr-qimmatini va tuyg'ulariga murojaat qilish zarurati motivatsiya emasligini ko'rsatdi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quv jarayonida sharoitlarning tashkiliy-pedagogik majmui OTM talabalari o'rtasida millatlararo munosabatlar madaniyatini shakllantirishda funksional element sifatida yaxshi ishlamaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

1. Восток-Запад: история и конфликты в современном мире. — М.: [РУДН](#), 2008. 180 с.
2. Н. А. Корешков, “Зхизн и творчество В. В. Морозова (к 100-летию со дня розхдения)”, Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Физ.-матем. науки, 154, но. 2, Изд-во Казанского ун-та, Казан, 2012, - С. 6–12.
3. <https://books.google.co.uz/books?id=1dWLDwAAQBAJ&pg=PT78&lpg=PT78&dq=P.Skrobov&source=bl&ots=kSOHsBIBtQ&sig=ACFu3U0Sgg8Mwv10r0gnrCukVm0iLSzy4Q&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwiy6KSysLqAhWNzqQKHfAuCQUQ6AEwAXoECAsQAQ#v=onepage&q=P.Skrobov&f=false>
4. Saidolimovna, Z. D. (2019). THE FORMATION OF INTERETHNIC COMMUNICATION CULTURE OF THE YOUTH: METHODOLOGICAL ANALYSIS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12)*.
5. Ugli, T. J. U. (2022). The role of aesthetic education in the preparation of future fine art teachers for professional activity. *Asian Journal of Multidimensional Research, 11(12)*, 60-64.
6. Umidjon o'g'li, T. J. (2022). HARMONY OF AESTHETIC EDUCATION, AESTHETIC CONSCIOUSNESS, AESTHETIC CULTURE AND EDUCATIONAL DEVELOPMENT. *World of Science, 5(6)*, 12-15.
7. Urinova, N. M., & Abdullaeva, N. (2021). Opportunities to use project-based teaching technology in the development of students' research competence. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(3)*, 2344-2348.
8. Zakirova, D. S. (2022). TALABALARDA MILLATLARARO MUNOSABAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL, 3(6)*, 439-448.
9. Zakirova, D. S. (2023). PSIXODRAMA TALABALARARO MUNOSABATLAR MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION TEXNOLOGIYASI SIFATIDA. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(6)*, 797-806.
10. Zakirova, D., & Nishanova, S. (2022). Legal basis for the development of the idea of interethnic harmony and religious tolerance in Uzbekistan. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(6)*, 125-129.
11. Абдулазизова, Н. А., & Закирова, Д. С. (2016). VALUE OF DISTANCE LEARNING IN CONTINUING EDUCATION. *Ученый XXI века, (12 (25))*, 42-45.

12. Джалалов, Б. Б. (2018). РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION* (pp. 53-55).
13. Закирова, Д., & Нишонова, С. (2022). Основы формирования культуры толерантности у учащихся в условиях модернизации образования. *Общество и инновации*, 3(11/S), 74–81. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss11/S-pp74-81>
14. Закирова, Д. (2021). Millatlararo umumbashariy manfaatlar va qadriyatlar. *Общество и инновации*, 2(10/S), 227-233.
15. Закирова, Д. С. (2020). Развитие культуры межнационального согласия у студентов. *European science*, (4 (53)), 58-60.
16. Шермухаммадов, Б. (2012). Использование различных методов, форм и средств в воспитании молодежи. *Актуальные проблемы современной науки*, (5), 80-83.